

Генрик Ибсен

Дика качка

*Часть сборника
Ляльковий дім (збірник)*

Генрик Ибсен

Дика качка

«Фолио»

1884

Ибсен Г.

Дика качка / Г. Ибсен — «Фолио», 1884

У цьому дивному будинку мало сонця. Життя тут тягнеться повільно, а його мешканцям залишається тільки мріяти. Їх тісний маленький світ валиться... Чи зможуть вони врятувати себе, як врятували колись поранену птицю? Чи зможе хто-небудь їх врятувати?

Содержание

Дія перша	6
Дія друга	16
Конец ознакомительного фрагмента.	20

Генрік Ібсен

Дика качка

ДІЙОВІ ОСОБИ

Верле, крупний комерсант і заводчик.

Грегерс Верле, його син.

Старий Екдаль.

Яльмар Екдаль, його син, фотограф.

Гіна Екдаль, дружина Яльмара.

Гедвіг, їхня донька, 14 років.

Фру Берта Сьорбю, економка у Верле.

Реллінг, лікар.

Мольвік, колишній богослов.

Гроберг, бухгалтер.

Петтерсен, лакей Верле.

Йенсен, найманий лакей.

Огрядний блідий пан.

Плішивий пан.

Короткозорий пан.

Шестеро інших панів, гостей Верле.

Кілька найманих лакеїв.

Перша дія відбувається у комерсанта Верле, чотири інші – у фотографа Екдаля.

Дія перша

У домі Верле. Його кабінет. Розкішне і комфортабельне умеблювання: шафи з книжками; м'які меблі; серед кімнати письмовий стіл з паперами і конторськими книгами; на лампах зелені абажури, які пом'якшують освітлення. У середній стіні відчинені навістіж; двері з розсунутими порт'єрами. Крізь двері видно другу, велику, гарно умебльовану кімнату, яскраво освітлену лампами і бра. На передньому плані, праворуч, у кабінеті невеличкі двері під шпалери, що ведуть до контори. На передньому плані ліворуч – камін, в якому палає вугілля, а трохи далі, в глибині, двостулкові двері до їдальні.

Лакей комерсанта Петтерсен, у лівреї, та найманий лакей Йенсен, у чорному фракку, прибирають кабінет. У другій великій кімнаті видно ще двох-трьох найманих лакеїв, які так само прибирають, засвічують вогні тощо. З їдальні долинає гучна розмова і сміх; згодом чути дзенькіт ножа об склянку; настає тиша; хтось проголошує тост; лунають вигуки «браво» і знову шум і розмови.

Петтерсен (*засвічуючи лампу на каміні і надіваючи абажур*). Ні, послухайте-но, Йенсене, – як ото старий наш розпинається за здоров'я фру Сьорбю.

Йенсен (*висуваючи вперед крісло*). А чи правду кажуть люди, наче між ними щось є?

Петтерсен. А біс його знає.

Йенсен. Він таки зальотник був свого часу.

Петтерсен. Можливо.

Йенсен. Кажуть, на честь сина обід.

Петтерсен. Авжеж, учора приїхав.

Йенсен. А я й не чув, що у комерсанта Верле є син.

Петтерсен. Аякже, є. Тільки він постійно живе на заводі у Гірській долині. А до міста він не навідувався вже багато років, відколи я живу тут у домі.

Другий найманий лакей (*у дверях другої кімнати*). Слухайте-но, Петтерсене, там якийсь старий...

Петтерсен (*бурчить*). А, чорт їх носить у такий час!

Старий Екдаль з'являється справа. Він у поношеному пальтечку, з піднятим коміром, у вовняних рукавицях, у руках палка і хутряна шапка; під пахвою пакет в обгортковому папері. Темно-руда, бруднувата перука і короткі сиві вуса.

(*Йдучи йому назустріч*.) Господи... а вам що тут потрібно?

Екдаль (*на дверях*). До контори потрібно, Петтерсене, конче потрібно.

Петтерсен. Контора вже з годину як закрита і...

Екдаль. Про це чув ще біля воріт, батечку. Але Гроберг ще сидить там. То ти вже, будь ласка, Петтерсене, пропусти мене сюди. (*Показує на невеличкі двері*.) Ходив я цією дорогою.

Петтерсен. Ну, вже проходите. (*Відчиняє двері*.) Тільки запам'ятайте: назад прошу справжнім ходом. У нас гості.

Екдаль. Знаю, знаю... гм! Спасибі, батечку! Спасибі, друже! (*Бубонить тихенько*). Йолоп! (*Іде до контори*).

Петтерсен *зачиняє за ним двері*.

Йенсен. І цей хіба з конторських?

Петтерсен. Ні, так, переписує дещо, коли є потреба. А свого часу теж хват був, старий оцей.

Йенсен. Воно й видно, що не з простих.

Петтерсен. Авжеж. Лейтенантом був, можете мені повірити!

Йенсен. Ах, чорт! Лейтенантом?

Петтерсен. Еге. Потім почав було торгувати лісом чи чимось таким. Кажуть, він ото з нашого комерсанта зле пожартував. Завод у Гірській долині був колись їхній спільний – розумієте? Я його добре знаю, старика цього. Нема, нема та й хильнемо з ним було по чарчині гіркої чи розіп'ємо по пляшечці баварського у мадам Еріксен.

Йенсен. Ну, здається, йому нема за що й частувати.

Петтерсен. Господи, та ви ж розумієте, не він мене, а я його частую! По-моєму, слід уважити благородну людину, яку спіткала така-от біда.

Йенсен. Він що ж, збанкрутував?

Петтерсен. Ні, значно гірше. Він же в кріпості відсидів.

Йенсен. У кріпості?

Петтерсен. Чи в тюрмі. *(Прислухаючись.)* Тсс! Встають з-за столу.

Двоє лакеїв зсередини широко розчиняють двері з їдальні.

Першою входить фру Сьорбю, розмовляючи з двома панами. За ними помалу з'являється решта, в тому числі й сам Верле. Останніми йдуть Яльмар Екдал і Греггерс Верле.

Фру Сьорбю *(мимохідь)*. Петтерсене, каву подасте до концертної зали.

Петтерсен. Слухаю, фру Сьорбю.

Фру Сьорбю з двома співбесідниками проходить до другої кімнати і там звертає праворуч.

За ними йдуть Петтерсен і Йенсен.

Огрядний блідий пан *(до Плішивого)*. Ух!.. Оце так обід... Була робота!

Плішивий. О, при бажанні можна зробити неймовірно багато за якісь три години.

Огрядний. Звісно, але потім, шановний камергерє!..

Третій пан. Кажуть, каву і мараскін подадуть до концертної зали.

Огрядний. Браво! То, може, фру Сьорбю нам щось і утне?

Плішивий *(півголосом)*. Щоб вона, бува, скоро не утяла нам якоїсь штуки.

Огрядний. Ні-і; Берта не зрадить своїх давніх друзів!

Сміючись, обоє йдуть до другої кімнати.

Верле *(півголосом, стурбовано)*. Сподіваюсь, ніхто не помітив, Греггерсе?

Греггерс *(дивиться на нього)*. Чого?

Верле. І ти не помітив?

Греггерс. А що було помічати?

Верле. Нас сиділо за столом тринадцятеро.

Греггерс. Он як? Тринадцятеро?

Верле *(поглянувши на Яльмара Екдаля)*. Адже взагалі ми звикли завжди розраховувати на дванадцять персон... *(До решти гостей.)* Прошу вас, панове. *(Виходить з рештою гостей, за винятком Греггерса і Яльмара Екдаля, до другої кімнати праворуч.)*

Яльмар *(який чув розмову)*. Тобі не варто було посилати мені запрошення, Греггерсе.

Греггерс. Отакої! Гостей же, кажуть, скликали заради мене, і щоб я не покликав свого найкращого, єдиного друга?...

Яльмар. Але батькові твоєму це, здається, не сподобалось. Я ж взагалі не буваю в цьому домі.

Греггерс. Так, так, я чув. Але ж мені треба було побачитися з тобою, поговорити. Я, мабуть, скоро знову поїду... Так, ми з тобою давні товариші, однокашники, а ось як розійшлися наші шляхи. Років з шістнадцять-сімнадцять не бачились.

Яльмар. Невже стільки?

Греггерс. Звичайно. Ну, як же тобі живеться? З вигляду, добре. Ти погладшав, майже солідним став.

Яльмар. Гм, де там, солідним мене навряд чи можна назвати, але, звісно, я трохи змужнів з того часу.

Грегерс. Так, так. Але з вигляду ти мало змінився.

Яльмар (*дещо похмуро*). Зате всередині як. Там, повір, зовсім інше! Ти ж бо знаєш, яке нас лихо спіткало, відколи ми з тобою не бачились.

Грегерс (*зниживши голос*). Що з твоїм батьком тепер?

Яльмар. Облишмо цю розмову, любий мій. Бідний, нещасний батько, звичайно, живе у мене. Адже він більше й не має нікого на світі. Але, знаєш, мені нестерпно важко говорити про це. Розкажи краще, як тобі жилося там, на заводі.

Грегерс. Чудово, – цілковита самотність; можна було досхочу думати і розмірковувати про багато, багато що... Іди сюди, сядьмо зручніше. (*Сідає в крісло біля каміна і садить Яльмара у друге поруч.*)

Яльмар (*схвильовано*). Тобі, у всякому разі, спасибі, Грегерсе, за те, що ти запросив мене на обід до твого батька. Тепер я бачу, що ти більше нічого не маєш проти мене.

Грегерс (*здивовано*). З чого ти взяв, що я щось мав проти тебе?

Яльмар. Ну, перші роки все-таки мав.

Грегерс. Коли ж це?

Яльмар. Після того великого нещастя. Воно й природно з твого боку. Адже й твого батька мало не втягли тоді в... в усі ці жахливі історії!

Грегерс. І тому я мав сердитися на тебе? Хто тобі втовкмачив це в голову?

Яльмар. Та вже я знаю, Грегерсе. Твій батько сам мені казав.

Грегерс (*вражений*). Батько! Он воно що! Гм... І через це відтоді ти й разу не нагадав мені про себе... хоча б словом?

Яльмар. Так.

Грегерс. Навіть коли засновував фотографію?...

Яльмар. Батько твій сказав, що ліпше не писати тобі ні про що.

Грегерс (*дивлячись просто перед собою*). Так, так, мабуть, він мав рацію... Але скажи мені тепер, Яльмаре... чи вдоволений ти своїм становищем?

Яльмар (*злегка зітхнувши*). Та-ак, власне, не можу поскаржитись. А спочатку, як можеш догадатися, мені було трохи не по собі. Адже в зовсім інші умови життя потрапив. Та й взагалі все пішло інакше. Це велике нещастя з батьком, розорення... сором і ганьба, Грегерсе...

Грегерс (*здригаючись*). Так-так, так-так...

Яльмар. Нічого було й думати продовжувати освіту. У нас ні копійки не залишилось. Навіть ще борги виявились. Найбільше твому батькові, здається...

Грегерс. Гм...

Яльмар. Ну, я, знаєш, і вирішив за краще враз порвати всі старі зв'язки і відносини. Це особливо радив мені твій батько. А оскільки він виявив таку готовність підтримати мене...

Грегерс. Батько?

Яльмар. Авжеж; хіба тобі не відомо? А то звідки б мені було взяти гроші, щоб навчитися фотографії і відкрити ательє? Адже це недешево коштує.

Грегерс. І на все це дав гроші батько?

Яльмар. Ну звичайно, мій милий. Хіба ти не знаєш? Я так його зрозумів, що він про все писав тобі.

Грегерс. Жодного слова про те, що це він усе влаштував. Забув, мабуть. Ми з ним взагалі обмінюємося лише суто діловими листами. То, виходить, це все батько!..

Яльмар. Звичайно; він тільки не хотів, щоб люди про це довідалися. А то все він. Він дав мені можливість і одружитися. Чи... ти й цього не знав?

Грегерс. Ні, і цього не знав. (*Поплескавши його по плечі.*) Любий Яльмаре, я не можу тобі висловити, як усе це мене тішить... і мучить. Мабуть, все-таки я був несправедливий до батька... у дечому. Виходить, що в нього є серце. Виявляється совість...

Яльмар. Совість?...

Грегерс. Ну та назви, як хочеш. Ні, далєбі, мені навіть бракує слів, щоб висловити, як мене тішить усе, що ти зараз розповів про батька... То ти одружений, Яльмаре? А мені доведеться перестати журитися цим. Ну, сподіваюсь, ти щасливий у шлюбі?

Яльмар. Та ще й як! Така мила ділова жінка, що кращої й бажати не можна. І не те щоб уже зовсім неосвічена.

Грегерс (*трохи здивовано*). Ну звичайно.

Яльмар. Знаєш, саме життя виховує. Щоденне спілкування зі мною... і до того ж, у нас буває дехто – люди обдаровані... Далєбі, ти тепер і не впізнав би Гіни.

Грегерс. Гіни?

Яльмар. Так, любий мій, чи ти забув, що її звать Гіною?

Грегерс. Кого, кого звать Гіною? Я ж бо і не знаю зовсім...

Яльмар. Невже ти не пам'ятаєш, що вона якийсь час служила у вашому домі?

Грегерс (*дивлячись на нього*). То це Гіна Гансен?...

Яльмар. Звичайно, Гіна Гансен.

Грегерс... Яка вела тут господарство останній рік, коли мати злягла?

Яльмар. Атож. Але, дорогий мій, я знаю напевне, що батько твій писав тобі про моє одруження.

Грегерс (*підвівшись з крісла*). Так, писав... але не написав, що... (*Ходить по кімнаті*.) Стривай... може, все-таки... якщо пригадаю гарненько... Адже батько пише завжди так коротко. (*Сідаючи на поруччя крісла*.) Слухай, Яльмаре, скажи... це так цікаво... скажи, як ти познайомився з Гіною... з твоєю дружиною?

Яльмар. Та дуже просто. Гіна недовго залишалася у вас в домі. Надто вже важко, клопітно було. Мати твоя злягла... Ну, Гіні не під силу стало справлятися, вона й відмовилась. Це було за рік до смерті твоєї матері... Чи того ж року...

Грегерс. Того ж. А я був тоді вже на заводі. Ну а потім?

Яльмар. Потім Гіна жила зі своєю матір'ю, мадам Гансен. Теж ділова була, працююча жінка. Вона тримала невеличку їдальню і одну кімнатку здавала. Гарненька така була кімнатка, чиста, затишна.

Грегерс. І тобі, мабуть, саме й пощастило взяти цю кімнатку?

Яльмар. Авжеж; це знову ж таки твій батько підказав мені. Ну, і от... бачиш... саме тоді я, власне, й познайомився з Гіною.

Грегерс. І посватався до неї?

Яльмар. Так. Молодим хіба довго закохатися?... Гм...

Грегерс (*підводиться і ходить по кімнаті*). Скажи мені... коли ти посватався... чи не тоді батько і дав тобі... тобто я хочу спитати – ти тоді й почав вивчати фотографування?

Яльмар. От-от. Адже мені дуже хотілося влаштуватись; чим скоріше, тим краще. Нам обом, і твоєму батькові і мені, спало на думку, що найвірніше і найлегше мені взятися до цього діла. Гіна теж була згодна. Тут, бачиш, долучилася ще одна обставина – такий щасливий збіг, що Гіна вміла ретушувати.

Грегерс. Напрочуд щасливо все склалося!

Яльмар (*підводячись із вдоволенням виглядом*). Чи не так? Напрочуд щасливо!

Грегерс. Так, признаюся. Батько відіграв для тебе роль начебто провидіння.

Яльмар (*схвильований*). Він не покинув сина свого давнього друга в скруті. Сердечна людина твій батько.

Фру Сьорбю (*входить з другої кімнати під руку з Верле*). І не перечте, шановний комерсанте. Нема чого вам туди ходити і псувати собі очі, дивлячись на ті вогні.

Верле (*випускаючи її руку і проводячи рукою по очах*). Так, мабуть, ви маєте рацію.

Петтерсен і Йенсен входять з тацями.

Фру Сьорбю (*звертаючись до гостей, що в другій кімнаті*). Прошу вас, панове! Хто бажає склянку пуншу, ласкаво просимо сюди!

Огрядний пан (*підходячи до неї*). Але, Боже мій, чи правда, що ви скасували благословенну свободу куріння?

Фру Сьорбю. Так, тут, в апартаментах комерсанта, курити забороняється, пане камергер.

Плішивий пан. Коли це ви додали такі суворі обмеження до закону про куріння, фру Сьорбю?

Фру Сьорбю. З минулого обіду, пане камергер. Дехто дозволив собі переступити межі.

Плішивий пан. А хіба це в жодному разі не дозволяється – зовсім трішечки переступити межі, фру Берто? Насправді в жодному?

Фру Сьорбю. У жодному, камергері Балле. Ні в якому розумінні.

Більша частина гостей зібралася в кабінеті; слуги підносять їм пунш.

Верле (*до Яльмара, що стоїть біля стола*). Що це ви тут студіюєте, Екдаль?

Яльмар. Просто альбом, пане Верле.

Плішивий пан (*блукаючи по кімнаті*). А, фотографії! Це саме за вашим фахом!

Огрядний пан (*у кріслі*). Ви часом не взяли із собою яких-небудь ваших робіт?

Яльмар. Ні, нічого.

Огрядний пан. А варто було б. Для травлення добре посидіти так, подивитися картинки.

Плішивий пан. Тут і тема для розмов завжди знайдеться. Кожен внесе свою лепту.

Короткозорий пан. А кожна лепта приймається із вдячністю.

Фру Сьорбю. Камергери вважають, що коли вже кого запрошують на обід, то запрошений повинен постаратися відробити за хліб-сіль, пане Екдаль.

Огрядний пан. У домі, де так добре годують, це велика насолода!

Плішивий пан. Боже мій! Коли йдеться про боротьбу за існування, то...

Фру Сьорбю. Ви праві!

Розмова точиться далі, часом лунають сміх і жарти.

Греггерс (*тихо*). Візьми ж участь у розмові, Яльмарі.

Яльмар (*щудлячись*). Про що мені говорити?

Огрядний пан. По-вашому, пане Верле, слід вважати токайське до певної міри корисним для шлунка?

Верле (*біля каміна*). За токайське, яке ви сьогодні пили, в усякому разі, смію поручитися.

Один з найвдалиших випусків. Так ви, здається, й оцінили?

Огрядний пан. Так, напрочуд тонке.

Яльмар (*невпевнено*). А хіба вино випускається не завжди однакове?

Огрядний пан (*сміючись*). Ні, ви незрівнянні!

Верле (*посміхаючись*). Таких знавців не варто й частувати тонкими винами.

Плішивий пан. Токайське, як і ваші фотографії, пане Екдаль, потребує сонця. Адже для фотографії необхідне сонячне світло, правда ж?

Яльмар. Авжеж, світло, звичайно, багато значить.

Фру Сьорбю. Для камергерів теж, кажуть, страх як потрібне «сонце».

Плішивий пан. Фі, фі! Заяложений дотеп!

Короткозорий пан. Пані глузує...

Огрядний пан. Та ще й з нас! (*Погрожує її.*) Фру Берто, фру Берто!

Фру Сьорбю. Так, але це чистісінька правда, що випуски можуть дуже різнитися. Найстаріші найкращі.

Короткозорий пан. Мене ви до старих залічуєте?

Фру Сьорбю. О ні!

Плішивий пан. Он як! А мене, чарівна фру Сьорбю?

Огрядний пан. А мене? До якого випуску ви нас залічуєте?

Фру Сьорбю. Вас, панове, я залічую до солодких випусків. *(Відпиває із склянки пунш.)*
Камергери сміються і жартують з нею.

Верле. Фру Сьорбю завжди зуміє викрутитись, коли їй треба. Не давайте ж склянкам застоюватися, панове!.. Петтерсене, пильнуйте! Грегерсе, може б, нам з тобою цокнутися.

Грегерс не ворухнувся.

І з вами теж, Екдаль. За столом якось не довелось.

З маленьких дверей визирає бухгалтер Гроберг.

Гроберг. Пробачте, пане Верле, але ніяк не можу вибратися.

Верле. Що ж це, вас знову замкнули?

Гроберг. Еге ж, і Флакстад пішов з ключами...

Верле. То проходьте.

Гроберг. Але тут є ще один...

Верле. Проходьте, проходьте обоє, не соромтесь...

Гроберг і старий Екдаль виходять з контори. У Верле мимоволі виривається досадливий вигук. Сміх і гомін гостей змовкають. Яльмара пересмикує при вигляді батька; він швидко ставить склянку на стіл і обертається до каміна.

Екдаль *(іде, не підводячи очей, уривчасто киваючи в обидва боки, і бурмоче)*. Прошу прощення. Не туди потрапив. Ворота замкнуті... Ворота замкнуті... Прошу пробачити! *(Виходить слідом за Гробергом до другої кімнати і праворуч)*.

Верле *(крізь зуби)*. І треба ж було цьому Гробергові!..

Грегерс *(втупившись з відкритим ротом на Яльмара)*. Та не може бути!..

Огрядний пан. Що таке? Хто це був?

Грегерс. Ніхто. Просто бухгалтер і ще один.

Короткозорий пан *(до Яльмара)*. Ви його знаєте?

Яльмар. Не знаю... не звернув уваги...

Огрядний пан *(підводиться)*. Та що трапилось, хай йому чорт? *(Підходить до групи інших гостей, що розмовляють півголосом.)*

Фру Сьорбю *(шепоче до Петтерсена)*. Ткніть йому там чого-небудь смачного.

Петтерсен *(киваючи)*. Слухаю. *(Виходить.)*

Грегерс *(тихо, схвильовано до Яльмара)*. То це був він?

Яльмар. Він.

Грегерс. І ти сказав, що не знаєш його?

Яльмар *(із запалом, пошепки)*. Але як же я міг?...

Грегерс... Пізнати свого батька?

Яльмар *(журливо)*. Ах, побув би ти на моєму місці!

Перешиптування і тиха розмова між гістьми змінюються нарочито голосною.

Плішивий пан *(наближаючись до Грегерса і Яльмара, дружнім тоном)*. А! Оновлюєте давні спогади студентських часів? Га?... Ви курите, пане Екдаль? Хочете вогника? Ах, так, тут же не можна...

Яльмар. Дякую, я не...

Огрядний пан. Чи не прочитаєте ви нам які-не-будь гарненькі віршики, пане Екдаль? Колись, я пам'ятаю, ви чудово декламували.

Яльмар. На жаль, тепер нічого не пригадаю.

Огрядний пан. Шкода, дуже шкода. Ну то що ж би нам придумати, Балле?

Обоє походжають по кабінету і потім ідуть до другої кімнати.

Яльмар *(похмуро)*. Грегерсе... Я піду! Той, хто зазнав нищівного удару долі, бачиш...
Передай моє вітання твоєму батькові.

Грегерс. Добре. Ти просто додому?

Яльмар. Так. А хіба що?

Грегерс. Я, може, зайду до тебе якось.

Яльмар. Ні, не треба. До мене не треба. Невесела домівка моя, Грегерсе... Особливо після такого пишного бенкету... Ми завжди можемо побачитись десь в іншому місці.

Фру Сьорбю (*підходячи, півголосом*). Ви йдете, Екдаль?

Яльмар. Так.

Фру Сьорбю. Вітайте Гіну.

Яльмар. Дякую.

Фру Сьорбю. І скажіть, що якось днями я навідаюсь до неї.

Яльмар. Дякую. (*До Грегерса.*) Не проводжай мене. Я хочу піти непомітно. (*Повільно, немов проходжуючись, прямує до другої кімнати і йде праворуч.*)

Фру Сьорбю (*тихо до Петтерсена, який повернувся*). Ну, дали що-небудь старому?

Петтерсен. Аякже. Всунув йому в кишеню пляшку коньяку.

Фру Сьорбю. Не знайшли нічого кращого.

Петтерсен. А він кращого за це нічого й не знає, фру Сьорбю.

Огрядний пан (*на дверях, з нотами в руках*). Чи не заграли б ми з вами в чотири руки, фру Сьорбю?

Фру Сьорбю. З охотою, ходімо.

Гості. Браво, браво!

Фру Сьорбю і гості виходять до другої кімнати праворуч.

Грегерс залишається біля каміна. Верле шукає щось на письмовому столі, очевидно, вичікуючи, щоб Грегерс пішов, але той не ворушиться, і Верле сам прямує до дверей.

Грегерс. Батьку, чи можеш приділити мені хвилинку?

Верле (*зупиняючись*). Чого тобі?

Грегерс. Мені треба сказати тобі кілька слів.

Верле. Хіба не можна почекати, поки ми залишимося самі?

Грегерс. Ні, не можна. Може так статися, що нам з тобою не доведеться більше залишатися самим.

Верле (*підходячи ближче*). Що це означає?

Під час наступної бесіди із зали глухо доливають звуки фортепіано.

Грегерс. Як можна було дати цій сім'ї так занепасти!

Верле. Ти, мабуть, говориш про сім'ю Екдалів, наскільки я розумію.

Грегерс. Атож. Лейтенант Екдаль колись був дуже близьким другом тобі.

Верле. На жаль, навіть надто близьким. І мені чимало років потім довелось розплачуватись за це. Йому я повинен дякувати і за те, що на моє добре ім'я лягло щось подібне до плями.

Грегерс (*тихо*). А він справді був єдиним винуватцем?

Верле. Хто ж іще, по-твоєму?

Грегерс. Але ж це скуповування лісів ви надумали спільно...

Верле. Так. Але хіба не Екдаль знімав плани ділянок... невірні плани? Це він почав незаконну порубку на казенній землі. Він же й керував усім ділом. Я був осторонь – навіть і не знав, що там коїв лейтенант Екдаль.

Грегерс. Лейтенант Екдаль і сам, певно, не відав, що коїв.

Верле. Можливо. Але факт той, що він був засуджений, а я виправданий.

Грегерс. Знаю, що доказів проти тебе не виявилось.

Верле. Виправдання є виправдання. Але чого це ти здумав копатися у цих давніх чварах, через які я посивів передчасно? Мабуть, саме цим ти й був зайнятий усі ці роки на заводі? Запевняю тебе, Грегерсе, у нас у місті всі ці історії давним-давно забуті... Принаймні щодо мене.

Грегерс. А нещасна сім'я Екдалів?...

Верле. То що ж, по-твоєму, я мав зробити для них? Коли Екдаль вийшов на волю, він уже був пропащою людиною. Є такі люди, які одразу йдуть на дно, тільки-но їм потрапить пара дробинок у тіло, і ніколи вже більше не спливають на поверхню. Повір моєму слову, Грегерсе, для старого Екдаля я зробив усе, що тільки дозволяли обставини... що міг зробити, не даючи приводу для різних підозрінь і пересудів...

Грегерс. Підозрінь?... Ну так, звичайно.

Верле. Я звелів давати старому переписування з контори і плачу йому значно дорожче, ніж варта його робота...

Грегерс (*не дивлячись на батька*). Гм... у цьому не сумніваюсь.

Верле. Ти глузуєш? Мабуть, не віриш моїм словам? По книгах, звичайно, цього перевірити не можна; таких видатків я ніколи не записую.

Грегерс (*з холодною посмішкою*). М-так, мабуть, бувають видатки такого роду, що найкраще їх не записувати.

Верле (*вражений*). До чого це ти ведеш?

Грегерс (*палко*). Ти записав до книг видатки на навчання Яльмара Екдаля фотографування?

Верле. Я? Чи записав?

Грегерс. Я тепер знаю, що ти взяв ці видатки на себе. І знаю так само, що ти не поскупився дати змогу молодому Екдалеві завести діло, влаштуватися.

Верле. От бачиш, а ще кажуть, що я нічого не зробив для Екдалів! Можу тебе запевнити, ці люди коштували мені чимало.

Грегерс. А ти записав до книг хоч деякі з цих видатків?

Верле. Навіщо ти ставиш мені запитання?

Грегерс. О, на це є свої причини. Слухай-но, скажи мені... твоє палке співчуття до сина твого давнього друга... почалося саме з того часу, коли він надумав одружитися?

Верле. Якого чорта!.. Де вже мені це пам'ятати через стільки років?

Грегерс. Ти мені писав тоді – суто ділового листа, звичайно, – і в приписці коротенько згадав, що Яльмар Екдаль одружився з фрьокен Гансен.

Верле. Вірно, її так і звали.

Грегерс. Але ти не згадав, що ця фрьокен Гансен була Гіна Гансен, наша колишня економка.

Верле (*вимушено-насмішкувато*). Я не припускав, що ти особливо цікавився нашою колишньою економкою.

Грегерс. Я і не цікавився. Але... (*знижуючи голос*) здається, інші тут у домі дуже цікавилися нею.

Верле. Що ти хочеш сказати? (*Запально.*) Чи не на мене натякаєш?

Грегерс (*тихо, але твердо*). Так, я на тебе натякаю.

Верле. І ти смієш!.. Дозволяєш собі!.. А цей невдячний, цей фотограф... Як сміє він зводити такі обвинувачення!

Грегерс. Яльмар і словом не зачепив цього. Не думаю, щоб він мав хоч найменшу підозру.

Верле. То з чого ж ти взяв? Хто міг тобі сказати таке?

Грегерс. Моя бідна, нещасна мати. Вона мені сказала це, коли я востаннє бачився з нею.

Верле. Твоя мати! Цього й слід було сподіватися. Ви з нею завжди заодно були. Вона й підбурювала тебе проти мене з самого початку.

Грегерс. Ні, не вона, а її муки і страждання – усе, що зломило її і привело до загибелі.

Верле. О, в неї зовсім не було причин отак страждати і терпіти; у всякому разі, не більше як у багатьох інших! Але з хворобливими, екзальтованими особами не заговориш. Я це достатньо відчув... І от ти тепер носишся з цими підозрами... порпаєшся в купі старих пересудів і

пліток, які ганьблять твого батька. Далєбі, Грегерсе, у твої роки час би вже взятися до чогось кориснішого.

Грегерс. Авжеж, мабуть, таки час.

Верле. Тоді й на серці у тебе, можливо, стало б світліше, не так, як тепер. Ну чого тобі корпіти на тому заводі, гнути спину, як простому конторникові, і відмовлятися брати хоча б гріш понад визначене жалування? Адже це просто нерозумно з твого боку.

Грегерс. Так. Коли б я був певен, що це так.

Верле. Я тебе розумію. Ти хочеш бути незалежним, нічим мені не зобов'язаним. Ну от, тепер тобі й нагода є стати незалежним, самому собі паном.

Грегерс. Он воно що! В який спосіб?

Верле. Бачиш, я писав тобі, щоб ти неодмінно і негайно приїхав сюди, у місто... гм...

Грегерс. Так... але що тобі, власне, потрібно від мене? Я цілий день чекав, що ти поясниш.

Верле. Я хочу запропонувати тобі вступити компаньйоном у фірму.

Грегерс. Мені? У твою фірму? Компаньйоном?

Верле. Авжеж. Нам би не довелось у зв'язку з цим постійно бути разом. Ти б міг вести справи тут, у місті, а я переїхав би на завод.

Грегерс. Ти?

Верле. Бачиш, я тепер уже не такий працівник, як колись. Доводиться берегти очі, Грегерсе; щось ослабли вони.

Грегерс. Ну, це завжди було.

Верле. Не так, як тепер. Та крім того... з деяких міркувань... я б, мабуть, міг вважати за краще перебраться туди... хоча б на деякий час.

Грегерс. Ось чого ніколи не міг би подумати.

Верле. Слухай, Грегерсе, ми з тобою багато в чому не погоджуємось. Але все ж таки ми з тобою – батько і син. І, далєбі, ми могли б дійти якоїсь згоди.

Грегерс. Тобто про людське око?

Верле. Та хоча б так. Подумай про це, Грегерсе. На твою думку, це можливо? А?

Грегерс (*холодно дивиться на нього*). Під цим щось криється.

Верле. Як то – криється?

Грегерс. Я тобі для чогось потрібен.

Верле. При таких близьких узах, як наші, треба гадати – один завжди потрібен другому.

Грегерс. Еге, так кажуть.

Верле. І я б дуже хотів, щоб ти тепер пожив удома деякий час. Я самотній, Грегерсе. Завжди був самотній... все життя. Але тепер це особливо дає себе знати, – старіюсь. Мені треба мати біля себе кого-небудь.

Грегерс. Адже ти маєш фру Сьорбю.

Верле. Так, це вірно. І я, так би мовити, майже не можу обійтися без неї. У неї така весела вдача і рівний характер; вона оживляє весь дім... а мені це так потрібно.

Грегерс. Отже, виходить, ти маєш усе, що тобі потрібно.

Верле. Певно. Але я боюсь, що так не може довго тривати. Жінка за таких умов... легко може потрапити у фальшиве становище в очах світу. Не скажу, що й для чоловіка це зручно.

Грегерс. О, коли чоловік справляє такі обіди, як ти, він таки може дозволити собі дещо.

Верле. Але ж вона, Грегерсе? її становище? Боюсь, що довго вона не витримає. Та якби навіть... якби заради мене вона й махнула рукою на всі пересуди і плітки... то сам поміркуй, Грегерсе, – у тебе так сильно розвинене почуття справедливості...

Грегерс (*перебиваючи його*). Коротко і ясно: ти збираєшся одружитися з нею?

Верле. А коли й так? Що тоді?

Грегерс. Я теж спитаю: що тоді?

Верле. Ти був би категорично проти цього?

Грегерс. Аж ніяк. Ні в якому разі.

Верле. Я ж не міг знати... Можливо, шануючи пам'ять покійної матері...

Грегерс. Я не екзальтований.

Верле. Ну, як би то не було, ти, в усякому разі, зняв з мого серця важкий камінь. Для мене дуже важливо у цій справі заручитися твоєю підтримкою.

Грегерс (*дивлячись йому у вічі*). Тепер я розумію, навіщо я тобі був потрібен, для чого тобі треба було мене використати.

Верле. Використати! Що за слово!

Грегерс. Не будьмо надто вимогливі щодо слів, – хоча б сам на сам. (*З коротким сміхом.*) Так он воно що! Ось навіщо я за всяку ціну повинен був з'явитися до міста власною персоною. Заради фру Сьорбю треба було надати домові сімейного вигляду. Табльо¹ з батька і сина! Це щось новеньке.

Верле. Як ти смієш говорити таким тоном!

Грегерс. Коли в цьому домі була сім'я? Ніколи, скільки я себе пам'ятаю. А тепер, мабуть, виникла потреба створити хоч щось подібне. Справді, як це чудово буде: заговорять, що онде, мовляв, син на крилах благоговіння прилетів на заручини старого батька. Що ж тоді залишиться від усіх цих поголосів про бідну покійну страдницю-матір? Ані порошинки! її син розвіє їх!

Верле. Грегерсе... Далєбі, мені здається, що для тебе нема на світі людини, ненависнішої за мене.

Грегерс (*тихо*). Занадто вже близько я придивився до тебе.

Верле. Ти дивився на мене очима своєї матері. (*Трохи знижуючи голос.*) А ти б пригадав, що її очі... бували іноді затуманені...

Грегерс (*тремтячим голосом*). Я розумію, на що ти натякаєш. Але хто винен у нещасливій слабості матері? Ти і всі оці твої!.. Останньою була ця жіночка, з якою ти звів Яльмара Екдаля, коли тобі самому вона... о-о!

Верле (*знижуючи плечима*). Слово в слово, як сказала б твоя мати.

Грегерс (*не звертаючи на нього уваги*). І він, ця велика, по-дитячому довірлива душа, тепер з головою загруз у брехні... Живе під одним дахом з такою... і не знає, що його так зване сімейне вогнище побудоване на брехні! (*Роблячи крок до батька.*) Як погляну на пройдений тобою шлях – наче дивлюсь на поле бою, вкрите розбитими людськими життями.

Верле. Здається мені, що прірва між нами занадто вже широка.

Грегерс (*опанувавши себе, вклоняється*). Я теж це помітив і тому – відкланююсь... іду.

Верле. Ідеш? Зовсім з дому?

Грегерс. Так. Тепер, нарешті, я бачу перед собою мету життя.

Верле. Що ж це за мета?

Грегерс. Ти б лише поглузував, дізнавшись.

Верле. Хто самотній – не так легко глузує, Грегерсе.

Грегерс (*показуючи в глибину другої кімнати*). Поглянь-но, батьку, камергери граються в піжмурки з фру Сьорбю... На добраніч... прощай! (*Іде до другої кімнати і зникає праворуч.*)

Чути сміх і жартівливі вигуки групи гостей, що з'явилися в другій кімнаті зліва.

Верле (*презирливо бурмоче вслід Грегерсу*). Ех! Бідолаха!.. А ще каже – не екзальтований.

¹ Створити картину.

Дія друга

Ательє Яльмара Екдаля. Просторе приміщення, очевидно, колишнє горище. Праворуч скісна стеля з великими шибками, наполовину зашнурованими синіми завісками. У правому кутку, в глибині, вхідні двері; а на першому плані праворуч двері до жилих кімнат. У лівій стіні теж двоє дверей, і в простінку між; ними залізна грубка. У середній стіні широкі розсувні двері. Умеблювання скромне, але затишне. Між дверима праворуч, трохи віддалік від простінку, диван, стіл і кілька стільців. На столі засвічена лампа під абажуром, лежать фотографії і різний дріб'язок: пензлі, папір, олівці та ін. У кутку, біля грубки, старе крісло. Там і тут розставлені і розкладені фотографічні апарати і приладдя. Біля середньої стіни, ліворуч від розсувних дверей, полиці, на яких кілька книжок, ящики і пляшки з хімічною рідиною, різні інструменти тощо.

Гіна Екдаль сидить за шитвом на стільці біля стола. Гедвіг на дивані, затуливши очі долонями від лампи і заткнувши вуха двома пальцями, читає книгу.

Гіна (поглядає на дочку з прихованою тривогою, потім камає). Гедвіг!

Гедвіг не чує.

(Голосніше.) Гедвіг!

Гедвіг (віднімаючи пальці від вух). Що, мамо?

Гіна. Любонько, не можна тобі більше читати.

Гедвіг. Ну, мамо, ну, ще трошки! Хвилиночку.

Гіна. Ні, ні, відклади книгу. Батько цього не любить. Він і сам ніколи не читає вечорами.

Гедвіг (закриваючи книгу). Так, тато не дуже-то любить читати.

Гіна (відкладає шитво і бере зі столу олівець і зошит). Ти не пам'ятаєш, скільки ми сьогодні заплатили за масло?

Гедвіг. Крону шістдесят п'ять ере.

Гіна. Вірно. (Записує.) Страх, скільки у нас масла виходить. До того ж ковбаса і сир. Стривай-но... (Записує.) І шинка ще... Гм... (Підраховує.) От уже й виходить...

Гедвіг. А ще ж пиво?

Гіна. Так, звичайно. (Записує.) Обходиться дороженько. А все потрібне.

Гедвіг. Зате нам з тобою не треба було сьогодні супу на обід, раз тато пішов.

Гіна. Так, це добре склалося. Та ще я одержала вісім крон п'ятдесят ере за карточки.

Гедвіг. Невже стільки?

Гіна. Рівно вісім крон п'ятдесят!

Мовчання. Гіна знову береться до шитва. Гедвіг бере олівець, папір і щось малює, заслоняючи очі лівою рукою.

Гедвіг. Адже дивно якось, що тато сьогодні на такому пишному обіді у комерсанта Верле!

Гіна. Не можна сказати, що в комерсанта. Це ж бо син прислав по нього. (Згодом.) З комерсантом ми не маємо ніяких справ.

Гедвіг. От буде добре, коли тато прийде. Він обіцяв попросити для мене у фру Сьорбю чого-небудь смачного.

Гіна. Еге, в цьому домі, повір мені, знайдеться багато смачненького.

Гедвіг (продовжуючи малювати). А я начебто зголодніла трошки.

Старий Екдальз паперами під пахвою і згортком у кишені пальта з'являється з вхідних дверей.

Гіна. Як дідусь пізно сьогодні!

Екдаль. Контору замкнули. Довелося ждати у Гроберга. І потім пройти через... Гм...

Гедвіг. Дали знову на переписування, дідусю?

Екдаль. Цілу папку. Поглянь-но.

Гіна. Добре.

Гедвіг. їв кишені теж у тебе згорток.

Екдаль. Що? Дурниці! Нічого там нема. *(Ставить палицю в куток.)* Роботи надовго вистачить, Гіно. *(Відсуває одну половинку дверей у задній стіні.)* Тсс! *(Зазирає в них і знову обережно засуває.)* Хе-хе! Усі задрімали! А вона залізла у кошик. Хе-хе!

Гедвіг. А їй не зимно в кошику, дідусю?

Екдаль. Таке вигадеш! Зимно!.. Стільки соломи! *(Іде до дальніх дверей ліворуч.)* У мене там є сірники?

Гіна. Сірники на комоді.

Екдаль іде до себе.

Гедвіг. От добре, що дідусь знову з переписуванням!

Гіна. Так. Бідолашний старий; тепер хоч кишеньковими грішми запасеться.

Гедвіг. І не сидітиме цілими ранками в тому поганому трактирі у мадам Еріксен!

Гіна. Так, і це дуже добре.

Невелика пауза.

Гедвіг. Як ти думаєш, вони все ще за столом сидять?

Гіна. А бог їх знає. Мабуть.

Гедвіг. Подумай, яким смачним обідом частують там тата! Він, мабуть, прийде веселий. Правда, мамо?

Гіна. Авжеж. А якби ми ще могли порадувати його, що кімнату здано!

Гедвіг. Ну, це не обов'язково сьогодні.

Гіна. Це було б так добре. А то стоїть без усякої користі.

Гедвіг. Ні, я хотіла сказати, що сьогодні не обов'язково. Тато й так сьогодні буде в гуморі. Краще, коли цим ми його порадуємо іншим разом.

Гіна *(дивиться на неї)*. А ти любиш радувати тата увечері чимось таким хорошим?

Гедвіг. Звичайно. Тоді відразу якось веселіше стає.

Гіна *(замислюючись)*. Так, так, мабуть, так.

Старий Екдаль виходить із своєї кімнати і прямує до перших дверей ліворуч.

Гіна *(обертаючись до нього)*. Щось потрібно у кухні, дідусю?

Екдаль. Так, потрібно. А ти сиди собі. *(Іде до кухні.)*

Гіна. Не надумав би з вугіллям возитися. *(Чекає.)* Гедвіг, піді-но поглянь, що він там...

Екдаль виходить з кухні з кухлем окропу, що парує.

Гедвіг. Ти по окріп ходив, дідусю?

Екдаль. Так. Треба. Писати буду, а чорнило густе, як каша... Гм!..

Гіна. Ви б, дідусю, повечеряли спочатку. Адже там приготовано.

Екдаль. Бог з нею, з вечерею, Гіно. Дуже я зайнятий, кажу тобі. І нехай ніхто до мене не входить. Ніхто... Гм!.. *(Іде до себе.)*

Гіна і Гедвіг переглядаються.

Гіна *(тихо)*. Як ти гадаєш, де він роздобув грошей?

Гедвіг. Мабуть, від Гроберга одержав.

Гіна. Таке скажеш, Гедвіг. Гроберг завжди присилає гроші мені.

Гедвіг. То, мабуть, десь у борг узяв пляшечку.

Гіна. Бідний дідусь; навряд чи дають йому в борг.

Яльмар Екдаль входить у пальті і сірому пуховому капелюсі. Гіна кидає шитво і підводиться.

Ах, ти вже повернувся, Екдалю!

Гедвіг *(теж: схоплюється)*. Подумайте, тато вже прийшов!

Яльмар *(кладучи капелюх)*. Тепер, мабуть, і всі вже розійшлися.

Гедвіг. Так рано?

Яльмар. Адже були кликані на обід. (*Хоче скинути із себе пальто.*)

Гіна. Стривай, я тобі допоможу.

Гедвіг. І я.

Скидають з нього пальто, яке Гіна потім вішає на стіну.

А багато було гостей, тату?

Яльмар. Ні, небагато. Нас було за столом осіб дванадцять-чотирнадцять.

Гіна. І ти з ними усіма розмовляв?

Яльмар. Так, трошки. Грегерс цілком заволодів мною.

Гіна. Що він, усе такий же непоказний?

Яльмар. Так, не дуже показний... А старий не повернувся?

Гедвіг. Аякже. Сидить у себе й пише.

Яльмар. Розповідав що-небудь?

Гіна. Ні, що йому розповідати?

Яльмар. Не згадував?... Казали, здається, що він був у Гроберга. Я загляну до нього.

Гіна. Ні, ні, не треба.

Яльмар. Чому? Хіба він сказав, що не хоче впустити мене?...

Гіна. Йому, видно, сьогодні не хочеться нікого пускати до себе.

Гедвіг (*подаючи знаки*). Гм!.. гм!..

Гіна (*не помічаючи*). Ходив до кухні по окріп...

Яльмар. А-а! Сидить тепер і...

Гіна. Та вже напевно.

Яльмар. Господи Боже! Мій бідний сивоволосий батько!.. Ну й нехай собі сидить втішається.

Старий Екдаль у домашньому стуртуку із розкуреною люлькою в руках виходить із своєї кімнати.

Екдаль. Повернувся? А я ото слухаю – наче твій голос.

Яльмар. Щойно прийшов.

Екдаль. Ти, здається, мене не бачив?

Яльмар. Ні. Але там казали, що ти пройшов через... Я хотів тебе наздогнати...

Екдаль. Гм... Дуже мило з твого боку!.. А що воно за люди були там?

Яльмар. Різні. Камергер Флор, камергер Балле, камергер Касперсон, камергер такий-то і такий... я не знаю всіх.

Екдаль (*киваючи*). Чуєш, Гіно! З самими камергерами сидів.

Гіна. Еге, тепер там страх як пишно стало в домі.

Гедвіг. Що ж вони, співали ці камергери? Чи вголос читали що-небудь?

Яльмар. Ні, тільки нісенітниці верзли. Хотіли було мене примусити декламувати. Та їм не пощастило.

Екдаль. Не пощастило їм?

Гіна. А ти ж би чудово зміг.

Яльмар. Ні, не треба бути до послуг усім і всякому. (*Ходячи по кімнаті.*) Принаймні, я не з таких.

Екдаль. Ні, ні. Яльмар не з таких.

Яльмар. Не знаю, чого це мені конче потрібно розважати гостей у тих рідких випадках, коли я буваю у товаристві. Нехай інші стараються. Ці молодчики тільки те й роблять, що переходять з дому в дім – попоїсти та попоти. Нехай вони й розплачуться за частування.

Гіна. Та невже ти так і сказав?

Яльмар (*наспівуючи*). Хо-хо-хо! Довелось-таки і їм дещо проковтнути.

Екдаль. Самим камергерам!

Яльмар. Авжеж, і їм. (*Між іншим.*) Потім у нас ще виникла невелика суперечка щодо токайського.

Екдаль. Токайського? Тонке вино!

Яльмар (*зупиняючись*). Буває і тонке. Але, я скажу тобі, не всі випуски однакові. Уся справа в тому, чи багато сонця потрапило на виноград.

Гіна. І все ти знаєш, Екдалю!

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.